

Чаплінська Юлія Сергіївна

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії психології масових комунікацій та медіаосвіти

ІСПП НАПН України

Київ, Україна

chaplinskaiuliia@gmail.com

КІБОРГИ: ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА. ЯК ПРО НЬОГО РОЗПОВІСТИ ДІТЯМ?

Після початку повномасштабної війни в Україні з'явилося багато людей, як цивільних, так і військових, які потребують протезування та реабілітації через фізичні травми. Міністерка соціальної політики Оксана Жолнович заявила, що за 2022 рік було зафіксовано близько 12 000 звернень громадян із запитом на протезування [2]. На жаль, Міністерство соціальної політики України ще не оприлюднило статистику за 2023 рік, тому ми не можемо оперувати конкретними даними. Але можемо говорити про конкретну тенденцію: внаслідок початку повномасштабної війни, в Україні зростає кількість людей, що мають роботизовані або механізовані протези. Таких людей, прийнято називати *кіборгами* [3].

Концепт напівлюдини-навірмашини відомий вже давно, навіть на рівні фольклору. Наприклад, штучний колоса Талоса із грецьких міфів і Залізний Гансом з однойменної казки братів Грімм. Але саме поняття кіборг було вперше презентовано на конференції НАСА в 1960 Манфредом Клайнсом (Manfred Clynes) та Натаном Клайн (Nathan Kline). Вчені припустили, що людину можна модифікувати за допомогою імплантатів та різних психотропних речовин, щоб вона могла існувати в космосі без скафандру [4]. Хоча кіборгів, зазвичай, вважають створіннями наукової фантастики, фактичний розвиток медичних технологій і протезування ХХ-ХХІ століть

змінив ситуацію і реальним, повсякденним прикладом кіборга стала людина із кардіостимулятором або, навіть, зубними імплантами.

В Україні є своя історія даного терміну. Слово “*кіборги*” українці часто використовують у значенні “захисники Донецького аеропорту”. У вересні 2014 року цей термін вжив невідомий проросійський бойовик, коли намагався пояснити, чому передові загони російсько військ у всеозброєнні не можуть взяти Донецький аеропорт, який захищає кілька десятків українських військових зі стрілецькою зброєю [1]. Наразі в Україні почало з’являтися нове покоління кіборгів. Їх так називають не лише за силу духу та стійкість, але й за зовнішні прикмети, а саме неймовірно технологічні, роботизовані протези. Україна скоро може стати державою, в якій досить значну частину населення будуть становити кіборги. У зв’язку з чим виникає потреба в розробці психоедукаційних матеріалів про те, хто такі кіборги, як дорослим розповідати про них дітям, як вчителям адаптувати дітей з протезами до шкільного колективу, як HR та кар’єрним консультантам допомогти кіборгам шукати роботу та “влитися” у колектив тощо. Все це необхідно для формування толерантного та бездискримінаційного ставлення до таких людей у нашому суспільстві. Саме тому дані матеріали присвячені короткій пам’ятці про те, як говорити з дітьми про кіборгів.

Початок розмови з дитиною про людей, які мають роботизовані протези або кіборгів потрібно запланувати якомога раніше. Така розмова і пояснення не тільки сприятимуть формуванню у дитини толерантного та емпатійного ставлення до людей з інвалідністю, але й може позбавити дорослих ніяковості у ситуаціях, коли дитина вперше побачить кіборга на вулиці і голосно та невимушено почне задавати незручні питання. Щоб такого не трапилося потрібно заздалегіть потурбуватися і надати дитині всю необхідну інформацію.

Перш за все, батьки мають пояснити хто такі кіборги і як люди ними взагалі стають. Оскільки у дітей можуть бути фантазії, що роботизовані

частини тіла – це покарання за те, що людина зробила у своєму житті, що погане або що це якась заразна хвороба. Сам шлях кіборгізації – є довгим і складним, він потребує значних фізичних та моральних зусиль від людини. Потрібно пояснити дитині, що цю силу духу варто поважати. Батьки можуть розповісти, які бувають види протезів (для цього необхідно прочитати додаткову літературу), оскільки дітям, зазвичай неймовірно цікаво і дорослі можуть зіткнутися з ситуацією, коли діти будуть просити дозволу підійти до кіборга, щоб роздивитися механічну деталь тіла ближче. Обов'язковою частиною бесіди має бути знайомство з поняттям доброта, толерантність та емпатія. Потрібно розказати і показати приклади українських кіборгів, які незважаючи на поранення, знайшли в собі сили рухатися далі, жити повноцінним життям і здобувати нові перемоги. Дорослі мають бути готові до “складних” питань, таких як: “Що з ним не так?”, “Чого у тієї тітоньки так рука дивно/смішно рухається?”, “Чи вміють вони водити?”, “Чи є у них робота?”, “А вони мають своїх дітей?”, “Чому ця дитина не схожа на мене?”, “Чи можна мені доторкнутися до його/її протезу?”, “Чи зможуть вони колись ходити/бачити/чути?”, “Чи доживе ця дитина до повноліття?”. Потрібно пам'ятати, що це нормально не знати відповіді на всі запитання і завжди можна запропонувати дитині пошукати інформацію разом. Проте, потрібно знати кілька основних правил взаємодії з кіборгами:

1. Основне – це бачити людину, а не травму. Кіборги такі ж люди як і всі. Роботизовані пристрої потрібні їм для того, щоб повернути собі здатність жити нормальним, повноцінним життям. Щоб компенсувати втрати. Потрібно ставитися до кіборгів, так само, як і до інших людей. Як рівний до рівних.

2. Не можна витріщатися на протези або інше адаптивне обладнання (слухові апарати, спеціальні окуляри або скляні очі тощо). Це нормально, коли дитина чимось цікавиться, але завжди потрібно пам'ятати про повагу до особистих меж іншої людини. Якщо ваша

дитина зустрічає кіборга десь на вулиці, то їй потрібно просто посміхнутися йому/їй і пройти повз, якби це була людина без протезу.

3. У невимушені розмові можна запитати про те, як протез функціонує, чи зручний він, які думки у кіборга є щодо його покращення тощо. Проте тримай у пам'яті, що деякі особисті запитання є більш доречними, коли ви маєте з людиною близький контакт або стосунки і можуть сприйматися образливо, якщо людина незнайома. Інколи люди, щоб виказати свою підтримку запитують кіборгів про історію поранення чи травмування або про деталі реабілітації. Не всім приємно згадувати цей досвід. Тому можна запитати про сам протез і те, як він функціонує, але не про спогади, які можуть бути болісними.

4. У випадку, якщо ваша дитина захоче допомогти чимось кіборгу, спочатку потрібно запитати, чи потрібна йому/їй допомога і яка саме. Поважайте зданість людині з івалідністю самостійно справлятися із труднощами. Так, йому/їй може знадобитися більше часу і зусиль, ніж вам, для того, щоб зробити якісь дії, але кіборг буде собою пишатися, що зміг (ла), що зробив (ла). Не заважай йому/їй досягати своїх цілей. Але у випадку потреби – підтримайте.

5. Не демонструй жалість. Не уникай кіборгів! Часто люди ніяковіють чи почуваються незручно, коли зустрічають когось з вадами обличчя чи з протезом. Люди не знають як поводитися, не знають про що говорити. Травмовані чи протезовані люди є повноцінними членами нашого суспільства. Їх не можна уникати. І недоречно жаліти, казати “бідненьки, бідолашка, тощо”. Люди з протезами – часто еталони мужності і сили. Поважай їх, а не жалій.

6. Потрібно говорити дітям, що у випадку, якщо їх другом стане кіборг, то його/її варто підтримувати і мотивувати. Концентруватися на тому, що в нього/неї виходить робити добре, хвали його/її за те. Якщо твій друг не може брати участь в активних іграх в

силу певних обмежень, потрібно придумати для нього/неї іншу роль, але обов'язково залучай його/її до гри. Не ізольовуй та не ігноруй його/її.

7. Варто вголос засуджувати булінг та цькування кіборгів. Не користуватися поганими словами і мовою ворожнечі. Розвивати в собі доброту та емпатію. Ставити себе на місце кіборга і запитувати “А було б мені це приємно?”, “А що я б відчув у цій ситуації?”, “А чи сподобалося б мені таке ставлення чи такі слова?”.

Повний перелік рекомендацій ви зможете знайти у “Як говорити з дітьми про кіборгів? Пам'ятка для батьків” та “Хто такі кіборги? Пам'ятка для дітей”, рекомендованих Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України.

Список використаних джерел:

1. Русик Л. Кіборги – про шану до подвигів на полі бою. *Суспільне: новини*. URL: <https://susplne.media/362908-priklad-zahistu-doneckogo-aeroportu-zaraz-nasliduut-ukrainski-voini-kiborgi-pro-sanu-do-podvigiv-na-poli-bou/> (дата звернення: 01.09.2023).

2. Савенко І. Протезування військових в Україні 2023: історії героїв та підтримка побратима. *Lucky Ukraine*. URL: <https://www.luckyukraine.in.ua/protezuвання-viiskovykh-v-ukraini-2023-istorii-heroiv-ta-pidtrymka-pobratyma/> (дата звернення: 01.09.2023).

3. Giddings S. Cyborg. *Research Gate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/318488849_Cyborg (date of access: 01.09.2023).

4. Gray C. H. Human Potential, the Information Society, and Cyborgization. *Research Gate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/23732699_Human_Potential_the_Information_Society_and_Cyborgization (date of access: 01.09.2023).